

“KÜRESELLEŞME” VE GÖRÜNÜMLERİ ÜZERİNE

Işıl BAYAR BRAVO*

ÖZET

Etkilerini uzun süredir yaşadığımız ve öyle görünüyor ki daha uzun süre de yaşamaya devam edeceğimiz bir olgu olarak küreselleşme, genellikle siyasi, sosyal ve ekonomik alanlarda liberal ilkelerin dünya ölçeğinde yaygınlaşması ve geçerlilik kazanması süreci olarak anlaşılmaktadır. Liberal ilkelere inanmayanlar küreselleşme sürecini eleştirmekte ve buna karşı çıkmaktayken, bu alanlarda liberal ilkelere göre düzenleme yapılmasından yana olanlar bunu övmekte ve desteklemektedir. Ancak küreselleşmenin yaşamımız üzerindeki etkilerine baktığımızda onu tümüyle eleştirmenin de övmenin de ussal ve nesnel bir tutum olduğunu iddia edemeyiz. Yapılması gereken, bu olguyu bütün yönleriyle ele almak, onun ne olduğunu, kazandırdıklarını, kaybettirdiklerini ve bundan sonra doğurabileceği sonuçları incelemek olmalıdır. Bu noktada felsefenin de üzerine düşen görevler vardır: Örneğin, gelişmeleri ayrımlar yaparak çözümlmek, gelişmelerle birlikte yeni karşılaştığımız durumlara ilişkin kavramsal hazırlıklar yapmak ve bu durumlar için bu kavramsal çerçeveler ışığında yeni etik ilkeler türetmek, yasalar hazırlamaya, kurumları biçimlemeye katkıda bulunmak gibi. Böylece küreselleşmeye felsefeye bir yön gösterme anlamında katkıda bulunulmuş olur.

Bu yazının amacı, küreselleşmenin ne olduğunu yaşamımızın değişik alanlarına getirdikleri ışığında incelemektir.

Anahtar Sözcükler: küreselleşme, liberalizm, yerellik, evrensellik, ekonomi, siyaset.

(On “Globalisation” and its Appearances)

ABSTRACT

Globalisation, as a fact that we have been experiencing its influences for a long time and most probably will continue to experience these influences for a long while, is understood as a process that the liberal principles becomes prevalent in the political, social and economical areas on a worldwide scale. While the ones who don't believe to liberal principles criticize and take a position against the globalisation, the other side that believes to them praises and supports this process. But if we deal more closely with the influences of globalisation on our lives, we can easily see that it is not a rational and objective attitude to criticize or praise this process in its entirety. Indeed we should consider this fact in all its bearings, i.e., analyse what it is, what brings to and takes from our daily lives, what effects it can bring out in the future, etc. In this context there are some tasks for philosophy: for example, to analyse the process to expose its inner structure, to prepare conceptual frames for the new situations, to derive new ethical principles for the new situations in the light of these conceptual frames, to make contributions to the processes like legislation and designation of new establishments. Thus philosophy could make contribution to the globalisation process to make it acquire a philosophical aspect.

Aim of this paper is to expose the process of globalisation in the light of its influences on our lives.

Key Words: globalization, liberalism, locality, universality, economy, politics.

* Süleyman Demirel Üniversitesi Felsefe Bölümü öğretim üyesi

2 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

Günümüzde hakkında çokça konuşulan kavramlardan biridir küreselleşme. Bazılarına göre, onsuz ekonomik, siyasi, kültürel vb. hiçbir sorunumuzu çözemeyeceğimiz bir oluşumken, bazılarına göreyse bu türden sorunlarımızın çözümsüzlüğünün asıl nedenidir. Küreselleşmenin kavramsallaştırılması noktasında karşımıza birbirinden farklı pek çok kuram çıkmaktadır. Bu kuramların pek çoğu öncelikle küreselleşmenin belirli niteliklerini tanımlamaya ve belirli öğelerin dünyayla ilgili yeni kimi özellikleri temsil edip etmediğini belirlemeye çalışır. Bu çalışmalar küresel değişimlerdeki en baskın eğilimi bulup serimleme ya da onu eleştirme biçiminde karşımıza çıkmaktadır¹. Örneğin Susan Strange, küreselleşmenin bir sahtekarlık olduğunu, kafası dağınık pek çok düşünürün çeşitli türden eğilimleri üstünkörü birleştirmesinden ortaya çıktığını savlar². Francis Fukuyama küreselleşmeyi olumlayarak “tarihin sonu”nda liberal ideolojinin küreselleşmesinin kaçınılmaz olduğunu belirtir³. Küreselleşmeye eski sömürgeciliğin yeni bir biçimi diyerek karşı çıkan kimi düşünürlerin yanında⁴ liberal kapitalizmin önümüzdeki yıllarda geçerliliğini yitireceğinden küreselleşemeyeceğini iddia eden düşünürler de vardır⁵. Bunun yanında pek çok kişi yeni birtakım olayların küreselleşmenin sonuna işaret ettiğini düşünürken, bazıları onun aslında hiç var olmadığını öne sürüyordu⁶. Ancak herkesin birleştiği nokta, küreselleşmeden artık kimsenin kaçamayacağı ve onun geri dönüşü olmayan bir süreç olduğudur. Gerçekten de geldiğimiz bu noktada küreselleşmeyi isteyip istememek durumunda değiliz. Bugün,

¹ Garrett Wallace BROWN, “Globalization is What We Make of It: Contemporary Globalization Theory and the Future Construction of Global Interconnection”, *Political Studies Review*, 2008, vol. 6, s. 42-53, s. 43.

² Susan Strange, “The Limits of Politics”, *Government and Opposition*, 30 (3), 1995, s.293.

³ Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Penguin, New York, 1992.

⁴ Immanuel Wallerstein, “Culture as the Ideological Battleground of the Modern World-system. In: The Essential Wallerstein”. The New Press, New York, 2000, s.264-289.

⁵ Kuo-yang TANG, “From Philosophy of History to Political Philosophy: An Ideological Investigation of Globalization”, *International Review of Sociology*, vol. 18/2, 2008, s. 207.

⁶ A. Freeman-B. Kagarlitsky, *Küreselleşmenin Krizi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.8

onun neliği, getirdikleri, götördükleri ve bundan sonra getirip götürecekleri üstünde durmak daha akla yakın görünmektedir.

Küreselleşmenin ekonomik düzende yarattığı değişikliklerle birlikte bu sürecin toplumsal köklerini ve sonuçlarını içeren kültürel boyutta yarattığı değişiklikler de vardır. Bu değişikliklerin merkezinde, “zaman-mekan kenetlenmesi”, hareket özgürlüğü (uluslararası hareketlilik ile küreselleşme arasında doğrudan bir bağ görmeyen kimi teorisyenler de vardır⁷), yerellik-evrensellik, küreselleşmiş ekonomi, finans ve enformasyon koşullarında ulusal toplulukların yönetim ve kuruluş esaslarının geleceği konuları bulunmaktadır. Bunlar küreselleşmenin, ekonomik ve kültürel boyutta yarattığı değişikliklerin en açık şekilde görüleceği noktalarlardır.

“Zaman-mekan kenetlenmesi”, küreselleşmenin herkesin hemfikir olduğu düşünülen etkilerini görebileceğimiz kilit bir kavramdır⁸. “Küreselleşme gerçekte mekanın ve zamanın dönüştürülmesiyle ilgilidir”.⁹ Enformasyon ağının tüm dünyada yaygınlaşması, herkesin, dünyanın her yerindeki değişiklikleri anında öğrenmesini, dünyanın herhangi bir yerindeki işe hemen müdahil olmasını, bankada hesap işlemleri yapmasını, borsaya girmesini ... sağlamıştır. Böylece hiçkimse yerinden hareket etmek zorunda kalmadan ve çok zaman harcamadan işlerini yapabilme olanağını bulmuştur. Küreselleşen bir dünyada enformasyon alanında yapılacak yeni düzenlemeler, insanlara gündelik işler arasında boğulmadan, kendisine daha fazla zaman ayırmasını ve zevk aldığı işleri yapabilmesi için daha fazla zaman bulmasını sağlayacaktır. Ayrıca küreselleşmeyle birlikte yurtsuzlaşmış sermayeyle bir yatırımcı, dünyanın herhangi bir yerinde yatırım yapabilmekte, bu da, o yerde yaşayan insanlar için yeni iş ve çalışma alanları yaratmaktadır. Bu çalışma ve iş alanları, orada çalışan insanlara sosyal güvence olanakları sunmaktadır.

Küreselleşmenin, herkesin hemfikir olduğu bu yanı, insanlar arasında bir fikir ayrılığına da sebep olmaktadır: enformasyon ağının gelişmesinin zaman ve mekan farklılığını ortadan kaldırması,

⁷ Thomas Olesen, “The Uses and Misuses of Globalization in the Study of Social Movements”, *Social Movement Studies*, vol.4/1, 2005, s.49.

⁸ Zygmunt BAUMAN, *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999. s.17.

⁹ Anthony GIDDENS, *Sağın ve Solun Ötesinde*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002. s.12.

4 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

“yerelleşme”nin, yani mekan sabitleme sürecinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu nedenle bazıları için küreselleşme olarak görülen, bazıları için yerelleşme anlamına gelmektedir. Yerelleşme eğiliminde olan topluluklar, gelip geçici sermaye sahiplerinin yatırım yapılan yerlerdeki doğal kaynaklar tükendikten sonra, çevre kirliliği, işsizlik, sosyal güvencenin çalışanların ellerinden alınması gibi olumsuz etkilerini arkalarında bırakarak, başka yerlerde yatırım yapmak üzere ayrılmalarının olumsuz etkilerine vurgu yaptıklarından, küreselleşmeye karşı çıkarlar ve kendi topraklarındaki kaynakları kendilerinin kullanmasının gerekliliğine işaret ederler.

İnsanların sosyal güvenceye sahip olmaları gerektiği fikri, küreselleşmeyle birlikte yaygınlaşmaktadır demiştik, ancak şurası da açıktır ki, insanlar ancak statüleri oranında sosyal güvenceden yararlanabilmektedirler. Yani, bir şirket yöneticisinin her türlü sağlık masrafları sigorta şirketlerince karşılanmaktayken, aynı şirketin çalışanının sağlık giderleri belli oranlarda karşılanmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte insanlara zevk aldıkları etkinliklerde bulunmaları için daha fazla zaman kalmakla birlikte, bundan hayatını idame ettirebilecek kadar para kazananların değil, yeni ortaya çıkmış gelişmeleri izleyecek ve ihtiyaçları karşılayabilecek kadar para kazananların ilk olarak yararlanabileceklerini belirtmekte yarar vardır. Diğerleri bunlardan ancak daha sonra ve çok daha az miktarda yararlanabilmektedir. Elbette bu, ilerleyen zamanlarda bu yararlanma oranının herkes için geçerli olmayacağı anlamına gelmez. Küreselleşmeyle birlikte insanların tanıştığı yenilikler, onları benimsedikleri sürece, yavaş yavaş her tabakadan insana ulaşacaktır. Örneğin, bir ihtiyaç olarak düşünülen tatile çıkmaktan herkes yararlanabilmektedir, ama farklı yerlerde ve farklı koşullarda; ya da herkes Levi’s marka kot pantolon giymekte, ama kimileri orijinal olanını, kimileri de sahte olanını. Bu, toplumun geri kalan çoğunluğunun bir gün bu tür olanaklardan aynı oranda yararlanamayacağı anlamına gelmemektedir.

Küreselleşme yalnızca büyük sistemlerin yaratılmasıyla değil, aynı zamanda toplumsal deneyimin yerel, hatta kişisel bağlarının dönüşümüyle de ilgilidir. Günlük etkinliklerimiz dünyanın ta öbür ucundaki olaylardan artan bir biçimde etkilenmektedir. Diğer taraftan, yerel yaşam tarzı alışkanlıkları

küresel sonuçlar olarak ortaya çıkmaktadır. Böylece, kendime bir giysi alma kararım yalnızca uluslararası işbölümünü değil, dünyanın ekosistemlerini de ilgilendirmektedir.¹⁰

Aslında mekansal ve zamansal mesafelerin teknolojik gelişmeler sonucu ortadan kalkması, insanlar arasında bir homojenleşme sağladığı gibi, kutuplaşma eğilimi de yaratabilir. Bu, bir yandan bazı insanların çok daha sıkı bir biçimde birbirine bağlanması demeye gelirken, öte yandan da dünya vatandaşlığından söz edilir olmasına yol açar. Tüm bunlar bazı insanlar için özgürleşme, evrenselleşme, hareket kabiliyetinin artması anlamına gelirken, bazıları için ise tam da karşıt anlamları taşır.

Küreselleşmenin her iki anlamı da taşıdığını görebiliriz. Gerçekten de küreselleşen bir dünyayla birlikte insanların bir kısmı, dünyanın her yerine teknolojik gelişmelerin sonucu olarak kısa zamanda ulaşmaktadır. Bu insanlar bedensel olarak bir yerde bulunuyorlarsa da, artık kendilerini bir yurt bağlamında tanımlamamaktadırlar ve böylece kendilerini özgür hissetmektedirler. Kendilerini bir ulusun, topluluğun parçası olarak tanımlayanlar ise, üzerinde oturdukları toprağın ayaklarının altından kayıp gittiğini bir şey yapamadan izlerler ve istedikleri gibi hareket edebilenlere göre, oldukları yere “çakılı” kaldıklarından, kendilerini bu anlamda özgür hissetmezler. Bu nedenle yerelliği savunanlar, ırk, etnik köken, millet ... gibi ıralayıcıları kullanarak bir “biz” duygusu yaratmaya çalışırken, küreselleşme yanlıları toprağa bağımlı kalmaktan kurtulduklarını, bu anlamda “yurtsuzlaşmış” olduklarını belirtmektedirler.

Küreselleşme tek bir süreç değil, çatışmalar, parçalanmalar ve yeni katmanlaşma biçimleri üreten, genellikle çelişkili biçimlerde hareket eden karmaşık bir süreçler karışımıdır. Örneğin yerel milliyetçiliklerin canlanması ve yerel kimliklerin vurgulanması, karşı durdukları küreselleşmenin etkileriyle doğrudan bağlantılıdır.¹¹

Çağımızda herkes, istese de istemese de hareket halindedir: sürekli değişen bir dünyada hareketsizlik pek de söz konusu değildir. Aslında her insan hareket etmeyi ister de. Bu isteğini gerçekleştirebilmesi için teknolojik gelişmelerin küreselleşmesi, insana yeni olanaklar sağlamıştır.

¹⁰ a.g.e., s. 12.

¹¹ a.g.e., s. 12-13.

6 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

İnsanlar artık örneğin Afrika’dan Asya’ya kısa zamanda ulaşmakta, kendi kültüründen farklı kültürleri tanıyabilmekte, kültürlerarası etkileşimler daha hızlı ve etkili olmaktadır. Bu nedenle küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak, kültürel anlamda geriliğin, ekonomik anlamda sefaletin göstergesi olmaktadır.

Bununla birlikte yerel birimler anlam yaratma ve yaratılmış anlamları tartışma kabiliyetlerini yitirmektedirler. Çünkü küreselleşmiş “güçler”, yerel birimler için anlam yaratma ve bu anlamları yorumlama işini üstlenmişlerdir. Bu durum, küreselleşen dünyada tanınmak istenen farklı kültürleri yok edip homojenleşmelerine yol açmaktadır. Buna direnen güçlerin ortaya çıkması da küreselleşmeyi isteyenler ile istemeyenler arasında bir kutuplaşma yaratmaktadır¹².

Küreselleşmeyle birlikte karşılaştığımız yerellik-evrensellik tartışmasının merkezinde, teknolojik gelişmelerin ekonomik hayatta yarattığı değişiklikler vardır. Sermaye sahiplerinin hiçbir koşula bağlı olmadan hareket edebilmeleri, dünyanın herhangi bir yerindeki insanlara ekonomik anlamda ulaşmalarını, onların yoksulluk nedeniyle işleyemedikleri doğal kaynaklarını işlemelerini, böylelikle oradaki insanlara iş olanakları yaratmalarını ve dünyanın başka taraflarında olan değişimlerden haberdar edip, onlardan yararlanmalarını sağlar. Bu sayede yerellik yerini evrenselliğe bırakır.

Ancak sermayenin bu özgürlüğü ve yurtsuzluğu, kullanılan kaynakların o bölgede tükenmesi durumunda veya daha fazla kazanç getirecek yeni kaynaklar bulunduğu, sermaye sahibinin oradan çekilmesine de yol açar. Sermaye sahibi bulunduğu yerden ayrılırken ardında kirlenmiş bir çevre, atıklar, tüketilmiş kaynaklar bırakabilir. Bu durumda tüm bu olumsuzluklarla ve işsizlikle karşı karşıya bırakılmış kızgın halk, kaynaklarını ve özelliklerini koruma konusunda daha da muhafazakar olur ve yerelliğinden gelen yanlarını, küreselleşmeye karşı savunur. Bu, dünyanın iki kutba bölünmesine kadar uzanabilir¹³. Ama, çok uluslu şirketlerin bir ülkeden çekilmesi her zaman bu sonuçları doğurmayabilir: Geride bırakılan oldukça iyi kurulmuş ekonomik bir yapısı olan ve yönetmeleri için o ülkenin insanlarına bırakılan şirketler,

¹² Zygmunt BAUMAN, *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.9.

¹³ a.g.e., s. 17

ülkenin ve insanların ekonomik ve toplumsal gelişmelerine olumlu katkıda bulunabilir.

İnsanlar arasında hem bir homojenleşmeye hem de kutuplaşmaya neden olan hareket özgürlüğü, sadece insanların turistler gibi mekan değiştirmesi anlamında kullanılmamaktadır. Bu kavram, web sayfaları arasında dolaşmayı, yerkürenin uzak köşelerinden gelen mesajları okuyup oralara mesaj göndermeyi, televizyon ekranlarında kablolu yayın ya da uydu aracılığıyla kanallar arasında gezinerek jetleri bile aşan bir hızla yabancı mekanlara girip çıkmayı da içine alır. Küreselleşme sayesinde uzaklık, sadece iptal edilmek üzere varmış gibi görünmektedir. “Mekan bir engel olmaktan çıkmıştır; göz açıp kapayana kadar onu zaptedebiliriz”¹⁴.

İnsanlar artık eskiden okunması ve bilgi edinilmesi yasak olan belgeler ve konular hakkında, enformasyon alanındaki gelişmeler sayesinde bilgi sahibi olabilmektedirler. Bu da devletleri, daha şeffaf uygulamalar ve yasal düzenlemeler yapmak durumunda bırakmaktadır.

Her anlamda hareketliliğin olduğu bir dünyada durgunluk ya da hareketsizlik fikrinin anlamı yoktur. “Kimse kımıldamadan duran bir dünyada kımıldamadan duramaz”. Buna bağlı olarak küreselleşen dünyada sınır düşüncesinin zamansal ve mekansal boyutları kaybolmaya başlamıştır. İnsanların peşlerinden koşacakları ihtiyaç ve arzuları hiç olmadığı kadar artmıştır. Bu çeşitlilik insanları zenginleştirebildiği gibi, onları arzularını doyurmak yerine, yeni arzuların peşinden gitme durumunda bırakmaktadır.

Çağımızda toplumları ıralayan, tüketim olmaya başlamıştır. Bu elbette çağımızda ortaya çıkmış bir özellik değildir; insanlar ezelden beri tüketmektedir. Bu çağı öncekilerden ayıran, tüketim değil, tüketim biçimidir. Eskiden görülmedik bir biçimde, artık hiçbir ihtiyaç tamamen doyurulmuş, hiçbir arzu da sonul görülmemektedir. Her türlü alışkanlık sürekli değişmektedir. Alışkanlıklar tüketicinin üzerinde “her an bir kenara atılmaya hazır, hafif bir pelerin gibi” durmaktadır.¹⁵

Böyle olmakla birlikte, tüm dünyada ekonomileri zenginleşen, bu nedenle dünyadaki hasta çocuklara, yoksullara, afetlere uğramış

¹⁴ a.g.e., s. 90

¹⁵ Max WEBER, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, (Çev. Talcot Parsons), George Allen and Unwin, London, 1976. s. 181.

8 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

bölgelerdeki insanlara yardımlarda bulunan, küresel kuruluş ve derneklere ayırdığı pay oranı büyüyen devletlerin sayısı da artmaktadır.

Gittikçe küreselleşen dünyada hareket etme özgürlüğünün artmasını turistler bağlamında ele alacak olursak, eskiye oranla insanların buldukları yerden başka yerleri gezip görme olanağının arttığını söyleyebiliriz. Günümüzde artık insanlar hızlı ulaşım araçlarını kullanabilmekte ve istedikleri yerlere kısa zamanda varabilmektedirler. Küreselleşmenin artmasıyla birlikte, insanların çoğu vize almadan ülkeler arasında dolaşmaya başlamışlardır.

Ancak bu olanak henüz her ülkenin vatandaşına verilmemiştir. Bir yandan ülkelere giriş vizesi tüm dünyada yavaş yavaş ortadan kalkarken, diğer yandan giriş vizesi ve pasaport kontrolleri kimi insanlar için çok sıkı biçimde yapılmaktadır. Bu durum insanlar arasında kutuplaşmaya neden olmakta ve bazı insanların milliyetçilik ve yerelliğe olan inançlarını pekiştirmektedir.

Pasaportlara, belki de eskisinden daha fazla ihtiyaç var; çünkü pasaport sayesinde kime vize verilir kime verilmeyeceğini belirlemek, yerinde kalması istenenler ile rahat rahat seyahat etmesi istenenleri ayırmak mümkündür. Günümüzde hem giriş vizesinin iptal edilmesi hem de göç denetimlerinin artırılmasının bir arada oluşunun son derece derin simgesel anlamı vardır. Bu, yeni uç veren katmanlaşmanın metaforu olarak alınabilir. Bu, katmanlaştırıcı faktörler içinde artık en üst mevkiye “küresel hareket kabiliyeti”nin layık görülmüş olduğunu açığa çıkarır. Bu aynı zamanda, ne kadar yerel olursa olsun, bütün ayrıcalık ve yoksulluğun küresel boyutunu gösterir. Bazılarımız yeni evraksız hareket özgürlüğünden faydalanırken, ötekilerin aynı nedenden dolayı yerlerinde kalmaları istenir¹⁶.

Küresel çapta hareket olanağına sahip bireyler için mekanın kısıtlayıcı niteliği kalmamıştır. Onlar mekanı, hem sanal hem de gerçek haliyle kolaylıkla kat edebilmekteyken, küresel çapta hareket etme olanağı olmayan bireyler için gerçek mekan hızla daralmaktadır. Sanal olmayan gerçeklikte erişilmez olan yerler, sanal alemde, televizyonlarda

¹⁶ Zygmunt BAUMAN, *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.100.

ve ulaşım araçlarının her yere her zaman insanları ulaştırabilir olmasıyla her mekana kolayca girilebilmektedir.

Küresel çapta hareket olanağına sahip olanlar şimdilik işadamları, küresel kültür yöneticileri, küresel akademisyenlerdir. Onların yersiz yurtsuz hale gelen dünyalarında devlet sınırları ortadan kalkmıştır. Çünkü bu sınırlar dünya malları, sermayesi ve finansı için anlamını yitirmiştir. Ancak küresel çapta hareket olanağına sahip olamayanlara göç kontrolü, oturma izni yasaları, yaşanacak temiz bir çevre gibi konularda hoşgörü gittikçe azalmaktadır. "... arzuladıkları mekanlar ve kurtuluş rüyalarıyla aralarına kazılan hendek giderek derinleşirken, bütün köprülerin, geçmeye her kalkıştıklarında, açılıp kapanan köprüler oldukları meydana çıkıyor"¹⁷.

Dolayısıyla, küreselleşenlerin "kültürel melezişmesi", yaratıcı, özgürleştirici bir deneyim olurken, seçimleri nedeniyle değil, "alınlarına yazılmış" olduğundan yerel kalmış olanlar için düzenin dağılması, cemaat ağlarının parçalanması ve zoraki bireyselleşme oldukça farklı uygulamaların habercisidir.

Yoksulların yaşadığı yörelerde gelişen mantık, doğası gereği, kültür endüstrilerinin son derece iyi eğitim görmüş seyyahları arasında gelişen mantıktan farklı olacaktır. ... Kentin yoksul, etnik bakımdan karışık gettosu doğrudan doğruya yeni melez kimliklerin kurulmasına yatkın değildir. Küresel istikrar ve yayılma dönemlerinde, hayatta kalma sorunları yurtla ve güvenli yeni mekanlar yaratmakla çok yakından ilişkilidir.¹⁸

Bu kutuplaşma, yeni güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmektedir. Yereller, küresel zenginlere gittikçe artan bir hınç duymakta, onların olanaklarını gasp etmektedirler veya bu olanakları kullanamamaları için çeşitli terör eylemlerinde bulunmaktadır. Bu durum, küresel hukuk ve hukuk organları yaratmaya ve bundan herkesin yararlanması gerektiği düşüncesinin yaygınlaşmasına yol açmıştır. İlk in sadece küresellerin yararlandığı küresel hukuktan, giderek yereller de yararlanmaya başlamışlardır. Küreselleşenlerin savunduğu insan hakları

¹⁷ a.g.e., s. 102.

¹⁸ Jonathan FRIEDMAN, *Debating Cultural Hybridity*, (Der. Pnina Werbner ve Tariq Modood), Zed Books, London, 1997. s. 70-89.

10 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

fikri, artık uygulamalarda da dünyanın her yerindeki insan için geçerli olacak hale gelmiştir.

Yerel olan düzenlemeler bölgeseldir, ama küreselleşmenin sonuçları yerel-aşırdır. Yerel düzenlerde ortaya çıkabilecek aksaklıkların boyutları büyür ve zarar verecek hale gelirse, küresel hukuka başvurma olanağı vardır. Hareket imkanı olan küreselleşenler, küresel hukukla da giderilemeyen sorunlardan, sorunların yaşandığı yerlerden kaçabilirler, ancak yereller orada kalıp bu sorunların sonuçlarını yaşamak zorundadırlar. Bu durum da yine kutuplaşmayı derinleştirecektir¹⁹.

Bu kutuplaşma, küreselleşmenin başka bir sonucuna götürür bizi: Küreselleşmeyle birlikte milliyetçilik ve din yeniden keşfedilmiştir. Bunun etkisiyle yok olmayıp reform geçiren aile, cinsiyet ve cinsellikle ilgili gelenekler, ırk fikri, kadınları eve bağlayan, cinsiyetler arasındaki ayrımları güçlendiren, cinsel davranışın “normal” esaslarını düzenleyen ve aynı ırktan olanları birbirine kenetleyen işlevler üstlenmişlerdir. Bu geleneklerin özelliği, gerekçelendirmeye ihtiyaç duymamalarıdır, çünkü inanan tarafından geçerli olduğu ileri sürülen kendi doğrularını içlerinde taşırlar. Ancak, insanlar ve kültürler arasındaki diyalogu ve bu diyalogdan doğacak doğruluğu reddetmesi nedeniyle, küresel kozmopolit bir düzende bu yönelim tehlike oluşturur. Ayrıca kendinden olmayana karşı şiddet potansiyeline sahip olması bakımından da tehlikelidir.²⁰

Küreselleşmeyle birlikte artan çeşitlilik, bireylerin bir meta bombardımanına tutulmasına neden olmuştur. Arzularının ve ihtiyaç sayılanların peşinden koşan bireyler, durup düşünmeden onları tatmin etmeye çalışan bir tüketim toplumunu oluşturmaktadırlar. Ekonomik bakımdan durum böyleyken, enformasyon bakımından böyle değildir. Küreselleşen dünyada düşünerek davranma yaygınlaşmaya başlamıştır.

Geleneklerin çözüldüğü bir toplumda bireyler yaşamlarıyla ilgili bütün bilgi türlerini süzmeye alışmak ve rutin davranışlarını bu süzme işlemi temelinde gerçekleştirmek zorundadır. Evlenme kararını ele alın. Böyle bir karar evliliğin son birkaç on yılda temelden değiştiği, cinsel alışkanlıkların ve kimliklerin eskisi gibi olmadığı ve insanların yaşamlarında daha fazla özerklik istediği gözönünde tutularak verilmek

¹⁹ Zygmunt BAUMAN, *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999, s.141.

²⁰ Giddens, 2002, s. 13-14.

durumundadır. Üstelik, bu yalnızca bağımsız bir toplumsal gerçeklikle ilgili bir bilgi değildir: *Uygulandıkça gerçeğin kendisini de etkiler. Düşünerek davranmanın yaygınlaşması, bilgi ve denetim arasındaki ilişkiyi karıştıran –imal edilmiş belirsizliğin başlıca kaynaklarından biri- önemli faktördür.*²¹

İnsanların hayatta kalabilmek için daha büyük bir dünyayla ilişki halinde olmaları gerektiğinden, düşünerek davranma, küreselleşen bir dünyada önem kazanmıştır. Bu nedenle bilgi artık belli gruplarla sınırlı kalmaz; herkesin günlük eylemleri sırasında rutin olarak yorumlanması, kullanılması ve uygulanması gerekir. Bu da küreselleşmenin herkes için geri dönüşü olmayan bir süreç olduğu anlamına gelir.

Toparlayacak olursak, günümüzde küreselleşmenin olumlu sonuçlarını yaşayanlar, belirli bir kesimdir. Bu olumlu sonuçlar, küreselleşme devam ettiği sürece, gün be gün her kesimden insanın hayatına girecektir. Günümüzde yerellerin yaşadığı küreselleşmenin olumsuz etkilerini, küresel düzeyde giderecek mekanizmalar üretilmiş ve üretilecektir. Küreselleşmenin kültürel ve ekonomik alanlarda yarattığı sorunlara, yine küreselleşme içinde kalınarak çözümler üretilecektir. Küreselleşmenin sayılan kültürel sonuçları yanında, ekonomik sonuçları da vardır. Ülkelerin kendi kaynaklarını kullanamamaları, bunun yerine büyük sermaye sahiplerinin bu kaynakları işletmesi, buna karşın çalışanın kendi ülkesinin kaynağını işlediği ve daha fazla ücret alması hakkı olduğu halde, az ücret alması, ülkenin iş alanlarına küresel şirketlerin karar vermesi ve yerel şirketlere başka alanlarda çalışma yapmasına izin vermemesi, ülkenin yerel hukukundan bağımsız olarak küresel şirketin kendi hukukunu iş yaptığı alanlarda çoğunlukla kullanması, bireyselleşmeyi arttırması, küreselleşmenin ekonomik bakımdan olumsuz sonuçlarıdır.

Ancak küreselleşme bir tehdit olduğu kadar bir fırsat olarak da görülebilir: o, politika ve kültürü, “ulus-devletin dar görüşlü taşralılığı”nın üstüne çıkarır ve her ne kadar günümüzde aşağıdaki alıntıda bahsi geçen İkinci Dünya’dan sözedilmese de, dünyanın tüm halkları arasında yeni bağlantıları ve karşılıklı bağımlılıkları gündeme getirir.

²¹ a.g.e., s. 14.

12 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

Küreselleşme, Birinci, İkinci, ve Üçüncü Dünya'nın hareketleri arasında bir ittifak kurulmasını, kapitalizmin daha önceki evresinde imkansız olacak ölçüde mümkün kılmaktadır. Yeni zamanlar bizi yalnızca dünya halkları arasındaki ilişkileri yeniden değerlendirmeye zorlamakla kalmamakta, ayrıca insan ırkı ve yerküre arasındaki ilişkinin yeni bir anlayışa oturtulmasını da talep etmektedir. Küreselleşme sadece dar, ulusal ve ekonomik çıkarlara dayalı bir rekabeti değil, yeni bir ölçekte ve yeni biçimler içinde karşılıklı bir bağımlılığı ve işbirliğini öne çıkarır. Kısacası yeni zamanlar, yeni dünyanın yaratılmasıyla ilgilidir.²²

Küreselleşme, ekonomik bakımdan bireyleşmeye yol açmıştır. Bireyleşme, bireyi devlet karşısında güçlendirmiş, onun yeteneklerine ve aklına çok fazla değer verildiğinden, devlet türünden bir örgütlenmenin, onun girişimlerdeki etkisini azaltması gündeme gelmiştir. Birey, ilkelerini ve yasalarını kendi başına belirleyebilir. Bu durum bireyi güçlendirmekte, toplumu güçsüz bırakmaktadır.²³

Ancak birey aynı zamanda ihtiyaçları olan ve bunları karşılamak için başkalarına gereksinim duyar da. Bunun için toplum güçlendikçe birey de güç kazanacaktır. Küreselleşmenin amaçlarından biri, dünyanın her toplumunu aynı olanaklarla donatıp homojenleştirmek ve güçlü toplumlar haline getirmektir. Bu, başarılmış değildir henüz. Başarılıp başarılmayacağını küreselleşmenin yönü belirleyecektir. Küreselleşme için, Habermas'ın modernlik için kullandığı “tamamlanmamış bir tasarı” kavramını kullanmak yanlış olmayacaktır sanırım.

Küreselleşmeyle birlikte hoşgörü, özgür basın, herkese eğitim, parlamenter demokrasi, liberalizm yönünde gelişen fikirler, insanların bazılarını özgürleştirmiştir. Ancak Lyotard'ın deyişiyle bu, küresel bir “özgürleşme anlatısı” değildir. Bu nedenle ahlaki açıdan öğretici, kapsayıcı anlatılar kurmayı sürdürmeliyiz.²⁴

²² S. HALL ve M. JACQUES, *New Times: The Changing Face of Politics in the 1990s*, Lawrence and Wishart, London, 1989. s. 27-28.

²³ Krishan KUMAR, *Sanayi-sonrası Toplumdan Post-modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, (Çev. Mehmet Küçük), Dost Yayınevi, Ankara, 1999. s. 203.

²⁴ a.g.e., s. 213.

Küreselleşme insanların gereksinim duydukları şeyleri karşılama olanaklarını arttırmıştır. Onların gereksinimlerini rahatça ve kolaylıkla karşılayabilmeleri, onların özgürleşmelerini, istedikleri alanlarla daha fazla ilgilenmeleri ve insansal olanaklarını gerçekleştirmek için daha fazla zamanları olması da insanlaşmalarını sağlamaktadır. İnsanlaşmadan ve özgürleşmeden bunları anladığımızda, küreselleşmenin olumlu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak küreselleşmeyle birlikte gelen kutuplaşmalar, ekonomik, kültürel ve toplumsal olarak insanları ayrıcalıklı olanlar ve bunların istediklerini yapmak zorunda bırakılanlar olarak ikiye ayırmaktadır. Küreselleşmenin olumlu sonuçlarını herkes yaşadığında, onun iyi bir şey olduğundan sözedilebilir.

Amerikalı düşünür Francis Fukuyama küreselleşmenin yanında olduğunu ve bundan ekonomi ve demokrasi alanlarında liberal ilkelerin küreselleştirilmesi gerektiğini anladığını söyler. Ona göre çağımızda her alanda liberalizmin zaferi yaşanmaktadır.

Modernleşme kuramı..... 1990'lı yıllarda... on beş ya da yirmi yıl önce olduğundan çok daha ikna edici görünmektedir. Çeşitli ülkelerin tarihin sonuna ilerlerken işgal edebilecekleri çeşitli ülkeler olmasına karşılık, kapitalist liberal-demokratik modernliğin dışında sürekli bir ilgiye mazhar oluyor gibi görünen başka bir modernlik değişkeni pek yok gibidir.²⁵

Liberalizmin başarısı, tarihin sonuna işaret etmektedir. Tarihin sonu bu anlamda, tüm alternatiflerin tükenmesi değil, bir alternatifin kazanmasıdır. Tarihe ilerlemeci hareketini kazandıran çatışmalar, liberalizmle son bulmuştur. Çatışmalar olmadığından, hernekadar bir çok olay görülecekse de, tarih yoktur.

Tarih çalışmasını tamamladı; geriye kalan tek şey tarihin motorunun artık herhangi bir harekete yol açmaksızın boş yere tıkırdamasıdır. İleride bizi bekleyen şey yalnızca insanlık tarihi müzesinin sürekli olarak korunmasıdır.²⁶

Küreselleşmenin olumlu sonuçları olmakla birlikte, ele alınması gereken pek çok şeyi de ihmal ettiği ortadadır. Küreselleşme, Fukuyama'nın da belirttiği gibi, özellikle Batı toplumlarının

²⁵ Francis FUKUYAMA, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992. s. 133.

²⁶ a.g.e., s. 3-18.

14 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

deneyimlerinden doğduğundan, Batı kültürünün izlerini ağırlıklı olarak taşımaktadır. Küreselleşmenin şimdiki dünyada yarattığı olumsuz etkiler henüz tam olarak değerlendirilemiyor olsa da, önümüzdeki dönemlerde değerlendirilebilir. Aslında küreselleşen dünyada devletler, küreselleşmeden vazgeçmiş veya ona sırtını dönmüş değillerdir. Dünya artık küreselleşmenin olumsuz etkilerini sorgulayabilir duruma gelmeye başlamıştır. Liberal ilkelerin küreselleşmesi anlamındaki bu küreselleştirmeye yönelik şu soruları sormak olanaklıdır:

Ulus devlet, ekonomik yetkilerini ulus üstü kurumlara devretmiş midir? Etmişse hangi ölçülerde devretmiştir?

Ulus devletler, yerel yönetimlerini güçlendirerek merkezi devlet yetkilerini ne ölçüde kısıtlamışlardır?

Bu sorulara bugünkü dünya düzenini hesaba katarak tam anlamıyla olumlu bir yanıt veremesek de, olumlu bir yanıt vermeye doğru bir gidiş olduğunu söyleyebiliriz.

Yaşamakta olduğumuz etkilerin olumsuz olanları sosyal bilimcilerce, özellikle de ekonomiyle uğraşan akademisyenlerce günümüzde tartışılmaktadır. Küreselleşmeyle birlikte pazarların giderek büyümesine paralel olarak artan kazancın insanlar arasında eşitsizliği arttırması ekonomistleri, küreselleşme gerçekten “sırları olmayan bir dünya” yaratıyorsa, ulus-devletlerin buna bağlı olarak yok olma eğilimlerinin artması siyaset bilimcileri endişelendirmektedir. Özellikle Marksist olan kültür kuramcıları, kapitalle ilgili herşeyin biliniyor olmasının getirdiği rahatlıktan, tarihçiler de yeni karşımıza çıkan küreselleşmenin ne olduğu hakkında tarihi belgelerden yararlanarak konuşamamaktan yakınmaktadırlar. Genel olarak sosyal bilimcilerin tümü, küreselleşmenin gelişini kutlayan büyük şirketlerin, kendilerini sadece bir yayıncı olarak görmelerinden rahatsızlar. Sosyal bilimciler dışındakiler de küreselleşmenin iş durumu, ücretler, devletlerin vatandaşlarının ekonomik geleceğini nasıl hazırlayacakları, küreselleşmenin arkasında yatanın Hıristiyanlık veya siber-işçileştirme (Cyber-proletarianization) olup olmadığı, Amerikanlaştırmanın, insan hakları kılıfında veya MTV aracılığıyla karşımıza çıkıp çıkmadığı konularıyla ilgili tereddütlere sahiptirler.

Küreselleşmeyle ilgili bu tür tartışmalar ve endişeler yaygınlaşmaktadır. Örneğin Amerika’da, Güney Afrika’da artan ırk ayrımcılığıyla ilgili olarak temsil, bilinçlenme, tarihin sonu, kapital ve

karşılaştırmayla ilgili sorunlar, başkalarını kabullenme konuları sıkça tartışılmaktadır. Irk ayrımcılığı bu konuların hem küresel boyutta hem de bölgesel düzeyde ele alınmasının tozu dumanı arasında gittikçe büyümektedir. Bu tartışmalar bir yandan en çok kültürel otonominin nasıl korunması ve “reform”, “açıklık” çağında ekonomik hayatın yerel, ulusal veya bölgesel düzlemde nasıl devam etmesi gerektiğiyle, bir yandan da tüm bu sorunların küresel düzeyde ele alınması gerektiğiyle ilgili yapılmaktadır.

Küreselleşmenin olumsuz etkilerini anlatan Jean Baudrillard'ın 11 Eylül saldırısını değerlendirdiği *Der Spiegel* dergisindeki röportajı çok çarpıcıdır. Ona göre küreselleşme süreci, hudut tanımayan yayılımcılığı ile kendi imhasının şartlarını hazırlamaktadır. Burada onun gözönünde tutup değerlendirdiği ve eleştirdiği, liberal ilkelerin küreselleştirilme çabasıdır.

11 Eylül saldırıları da bu anlayışa karşı yapılmıştır. Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırı, gözü dönmüş birkaç fanatiğin akıl dışı eylemi değildir bu yüzden. Bu saldırı, “nihai bir düzene, nihai bir güce karşı olan evrensel bir alerji”nin ürünüdür. Dünya Ticaret Merkezi'nin kuleleri bu nihai düzeni temsil ediyordu. Bu kulelere yapılan terör saldırısının nedeninin –her ne kadar terörü onaylamadığını söylese de– yine küreselleşmenin kendisinden kaynaklandığını düşünmektedir Baudrillard:

... sistemin kendisi totaliter iddiası ile bu korkunç karşı saldırının nesnel koşullarını yaratmıştır. Küreselleşmeye içsel olan çılgınlığın kendisi çılgınlık üretmektedir. Dengesiz bir toplumun suçlu ve psikopat üretmesi gibi.²⁷

Küreselleşme herkes için özgürlük, refah, mutluluk vaad etse de, bu, sadece onun reklamıdır. Gerçekte küreselleşme, sömürgecilik gibi “olağanüstü bir şiddet üzerine kuruludur”. Küreselleşme sayesinde özgürlüğün, insan haklarının, demokrasinin yaygınlaştığı yoktur. Bunlar artık birer meşrulaştırma araçları olmuşlardır. Küreselleşme, insanı özgürleştirmez, şeyleştirir.

(küreselleşme) insanları kurtardığını iddia ediyor, fakat sadece kuralları ortadan kaldırıyor. Bütün kuralların ortadan

²⁷ Jean BAUDRILLARD, *Çılgınlığı Globalizm Üretiyor*, (e-text: <http://www.ntvmsnbc.com/news/130583.asp>). 2002. s. 3.

16 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

kaldırılması, daha kesin bir deyişle bütün kuralların salt pazarın kanununa indirgenmesi özgürlüğün tam tersidir – onun yanılmasıdır. Onur, şeref, imtihan, feragat gibi eski moda ve aristokrat değerlerin artık hiçbir kıymeti harbiyesi yoktur.²⁸

Bu bağlamda insan haklarının tanınması, insanın şeyleşmesiyle ortaya çıkan bu yabancılaşmaya karşı bir bariyer oluşturamaz. Çünkü, Baudrillard’ya göre insan hakları küreselleşme sürecine çoktan entegre edilmiş ve artık sadece bir meşrulaştırma aracına dönüştürülmüştür:

Bunlar, hukuki ve ahlaki üstyapının parçaları artık – kısacası, bunlar işin reklam kısmı. Batı politikasının bugün insan haklarını farklı olana karşı bir silah gibi kullanması bir paradoks değil mi? “Ya bizim değerlerimizi paylaşırsınız ya da ...” hesabı. Demokrasi tehdit ve şantajla getiriliyor. Böylece kendi kendini sabote ediyor. Özgürlükten yana özerk bir karar değil artık söz konusu olan, global bir emirle karşı karşıyayız.²⁹

Bu nedenle tarihin sonu, demokrasinin mutlak hakimiyeti yeni bir dünya diktatoryasını getirmektedir. Buna karşı bir tepkinin olmaması imkansızdır.

... Terörizm, başka bir direniş yolunun imkansız gözüktüğü anda ortaya çıkar. Sistem, kendisine direnen, yoluna çıkan herşeyi terörizm olarak görüyor. Batının değerleri ikircikli, belli bir tarihsel anda pozitif bir çekim oluşturabilir ve ilerlemeyi hızlandırabilirler, ama başka bir anda öylesine aşırı bir noktaya varırlar ki, kendi kendilerini bozar ve sonunda kendi amaçlarına karşı işlemeye başlarlar.³⁰

Batı, küreselleşme aracılığıyla kendi “değerlerini” yaygınlaştırmaya, “kötü” olanları ortadan kaldırmaya çalışırken, terör tehditlerine ve eylemlerine maruz kalmaktan hiçbir zaman kurtulamayacaktır Baudrillard’ya göre.

Kötü, felaket ile özdeşleştiriliyor, çünkü felakete karşı müdahale edebilirsiniz: yoksulluğa, adaletsizliğe, baskıya, zulme vs.... Bu olayın hümanist yorumu, patetik ve duygusal bir vizyon, acı çekenlere sürekli acıma duygusu. Kötü olan ise

²⁸ a.g.e., s. 5.

²⁹ a.g.e., s. 5.

³⁰ a.g.e., s. 7.

dünya, olduğu gibi, olmuş olduğu gibi. Felaket, dünyanın asla olmaması gereken durumu. Kötünün bir durumdan olağandışı bir felakete dönüştürülmesi, 20. yüzyılın en karlı sanayi dalı olmuştur.³¹

Batı, küreselleşme konusunda bir yanılsama içindedir, bu nedenle “faturası”nı da ödeyecektir. Bu yanılsama, sadece özgürlük, insan hakları ... konularında değildir. Batının bir yanılsaması da şudur: teknolojik mükemmeliyet ulaşılabılır gözüktüğü için, ahlaki mükemmeliyet de olanaklıymış gibi görünür, “mümkün ve devralınabilecek birşeymiş gibi. Gelmiş geçmiş en iyi dünyada hiçbir sorun yaşanmayacak mükemmel bir gelecek. Herkes kurtarılmalıdır – demokrasinin çağdaş ideali bu. Herşey genetik olarak değiştirilecek, böylece insan türünün biyolojik ve demokratik mükemmeliyeti sağlanacak”.³²

Yukarıda anlatılmaya çalışılan tarzdaki küreselleşmeye karşı koyan bir dizi toplumsal biçim ve entellektüeller, -Baudrillard’ın yaşamakta olduğumuz küreselleşmeyi tümüyle eleştirme tavrı yerine-kendilerini yeni bir küreselleşme anlayışı getirerek ortaya koymaktadır. Bu, küreselleşmenin fakirden yana olması için kimi stratejilere ve vizyonlara sahip olması gerektiğiyle ilgilidir. Bu anlayışı “halktan yana küreselleşme” (“grassroots globalization”) veya “aşağıdan küreselleşme” (“globalization from below”) kavramıyla ifade etmektedirler. Örneğin, Arjun Appadurai’ya göre uluslararası sivil toplumun aşağıdan küreselleşmeyle ilgili yapacaklarında göstereceği başarı ve başarısızlık, onun geleceğini belirleyecektir.

Küreselleşmeyle ilgili araştırmaları demokratikleştirmek için, bilgikuramsal kimi hazırlıklara ihtiyaç vardır. Bilginin küreselleşmesi ile küreselleşmenin bilgisi arasında gittikçe büyüyen gediği kapatma, küreselleşme süreçleriyle çabalarımızın kavramsal olarak birleştirilmesi, ekonomik bir süreç olarak küreselleşmeyi, demokratik bir araştırmanın öğeleri olan öğrenme, öğretme, kültürel olarak eleştirme bakımından parçalara ayırarak inceleme bu hazırlıklardan bazılarıdır.

Küreselleşme bizi nesnelere hareket halinde olduğu hakikatiyle karşı karşıya bırakmıştır. Bu nesnelere, fikirleri ve ideolojileri, insanları

³¹ a.g.e., s. 7.

³² a.g.e., s. 7.

18 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

ve ürünleri, imajları ve mesajları, teknolojileri ve teknikleri kapsar. Bu, akış halinde bir dünyadır. Ama aynı zamanda bu dünya yapıları, organizasyonları, sabit toplumsal biçimleri de içeren bir dünyadır. Dikkate alınansa bu sabitlikler değil, nesnelerin hareketidir. Sabit nesnelere arasında ilginç en fazla yoğunlaştığı, dalgalanan nüfusuyla, ulusal sınırlar içinde ulusal politikaları aşan politikalarıyla, teknoloji ve uzmanlığın değişen biçimleriyle ulus-devlettir.

Hareket halinde olan dünyaya ilişkin küreselleşme aslında, Appadurai’ın deyimiyle, bir tür ayrılışlara, kopuşlara yol açmaktadır. Bunlar da yerelleşme, yaşamda kalmayla, eşitlikle, adaletle, yönetimle ilgili yeni problemler doğurmaktadır. Bunlara örnek olarak, refahın ulusal yaşam standartlarıncaya tatmin edilemeyeceğini işleyen medya, insan hakları taleplerinde bulunan çalışan kesimin ulusal güçlerce bastırılmaya çalışılması, bu çabanın son bulması için ulusal güçlere küresel güçlerce baskı yapılması, cinsiyet ve moderniteyle ilgili fikirlerin çalışan kadınların sayısının artmasını sağlaması, ama aynı zamanda “kültür” ve ulusal onurla ilgili karşıt ulusal ideolojiler sadece çalışan kadınların pazar ve üretim alanlarında hayati önemleri olduğunu vurgulaması verilebilir ve bu örnekler çoğaltılabilir. Bu tür problemler kendilerini yerel düzeyde gösterirler.

Küreselleşme toplumsal refahla ilgili akut tartışmalarla ırılansa da, onun özgür kılıcı politikaları destekleyen olumlu gücü toplumsal yaşamda önemli bir rol oynar. Bu rol, bir cinsiyetle, gündelik hayattan kaçmayla veya sadece estetik bir boyutla ilgili değil, göçle, devlet terörüne karşı olmayla, toplumsal yeni düzen arayışla, şehir planlamasıyla ilgili yeni projelerle ve ulusal sınırlara karşı olmayla ilgilidir. Küreselleşmenin bu rolü onun hem popüler, toplumsal ve ortaklaşa bir süreç olarak algılanmasına hem de yeni ortaklaşa bir yaşamı ortaya çıkarmasına yol açmıştır. Böylece Amerika’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra her bölgenin yapısını ve bu bölgelerdeki değişimleri inceleyen “bilginin coğrafyası” kavramı, “bölgeler” üstüne yeni çalışmalar yapma olanağı sunmuştur.

Kendi bölgemizi, kültürü, dili, dini, değerleri bakımından tanımladıktan sonra, başka bölgeleri aynı terimlerle nasıl tanımlayacağımız hakkında düşünme, coğrafyayı dikkate alarak bilgisel çalışma yapma adını alır. Tüm “alanların” aynı zamanda kendi alanlarını

yarattığını bilerek ve yukarıda anılan konuları içeren alan çalışmaları yapmak gerekir.³³

Küreselleşmeye ilişkin bilgi ile bilginin küreselleşmesi arasındaki ilişki üstüne tekrar düşünürsek, küreselleşmenin yalnızca sermaye tarihinde bir dönemi veya bir ulus-devlet biyografisini işaret etmediğini, sosyal hayatın kurgulanmasında yeni ve önemli bir rol üstlenmiş bir süreç olduğunu söylemek gerekir.³⁴ Bu rol pek çok bağlamda karşımıza çıkar. Farklı bölgeler ve alanlarla ilgili çalışmalar küresel süreçlerin baskın olduğu yeni bir dünyanın biçimlenmesinde etkili olmaktadır.³⁵

Demokratik bir araştırma ortamında ilk olarak araştırmanın etik kaygılarla yapılması ve çalışmalara katılmak isteyenlerin hiçbir ayırım gözetmeksizin kabul edilmesi gerekir. Buna “zayıf uluslararasılaştırma” diyebiliriz. İkinci olarak araştırmayla ilgili tartışmaların etik öğeler içermesi gerekir. Farklı toplumlardan entellektüellerin kendi özgün düşünceleriyle tartışmalara katkıda bulunmalarına ve yeni boyutlar katmalarına izin verilmelidir. Buna da “güçlü uluslararasılaştırma” diyebiliriz. Yani demokratik bir diyalog ortamı sağlanması her durumda küreselleşme sürecine olumlu bir katkı yapacaktır.³⁶

Tüm bu çaba ve tartışmalar ışığında küreselleşmeyi “halktan yana/halk için küreselleşme” ya da “aşağıdan küreselleşme” diye adlandırabileceğimiz, dünya çapında yeni bir kurumsal düzen olarak ele alabiliriz. Bu yeni düzeni en iyi devletle ilgili olmayan örgütlenmeler (sivil toplum örgütleri) (NGO) aracılığıyla fark edebiliriz. Bunlar devletle, resmi kurumlarla, uluslararası sivil toplum kuruluşlarıyla ve yerel topluluklarla karmaşık ilişkiler içindedirler. Bazen onların politikalarını desteklerler, bazen de tam karşısında yer alırlar; bazen sosyalistlerle birlikte hareket ederler, bazen stratejileri küresel olur. Bunların alt grubu olan uluslararası hukuk/savunma ağı (TAN) (*transnational advocacy networks*) henüz yeni geliyor olsa da, alttan küreselleşmeyle ilgili çabaları dikkate değerdir.³⁷

³³ Arjun APPADURAI (ed.), *Globalization*, Duke University Press, Durham&London, 2001. s. 1-9.

³⁴ a.g.e., s. 14.

³⁵ a.g.e., s. 15.

³⁶ a.g.e., s. 16.

³⁷ a.g.e., s. 17.

20 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

Küresel sermaye zaman ve mekan tanımayan bir hareketlilik içindedir demiştik. Bu durum devletlerin yalnızca birer küresel sermaye aracı olarak görülmesine ve politik, ekonomik, kültürel bakımdan sömürülmesine yol açmaktadır. Bunun karşısında duran TAN’lar hernekadar küresel sermayeye küresel boyutlarda karşı duramaları da, çabaları hiç de azımsanacak gibi değildir. Henüz tam olarak başarı gösterememelerinin nedenleri arasında yeteri kadar sermayeye sahip olmamaları, vizyon ve plan eksikliklerinin olması sayılabilir.

Bu nedenle TAN’ların çoğunun sınırlı bir başarılarının olması şaşırtıcı değildir. Çünkü onlar küresel güçlere karşı yerel halkların çıkarlarını korumaktadırlar, bu bakımdan devletlerin egemenlik alanlarına girmektedirler, oysa devletler egemenliklerinden taviz vermek istememektedirler. Günümüzde yine de, örgütlü küresel stratejilere ve ortak çıkarlara karşı görece bir başarı gösterdiklerinden bahsedilebilmektedir.

TAN’larla birlikte yoksullar için çalışan ve yoksulluğa çare olabilecek stratejiler üreten Dünya Bankası, Birleşmiş Milletler, WTO, NAFTA ve GATT gibi örgütlenmeler de “aşağıdan küreselleşme” hareketine katkıda bulunmaktadır. Ancak bunlar ve bunlara benzer örgütlenmelerin önemli bir eksiği vardır: karşı küreselleşmenin politik, ekonomik ve pedagojik getirilerine ilişkin tam ve net bir değerlendirme yapmamışlardır.

Appadurai’a göre aşağıdan küreselleşmeyle yukarıdan küreselleşme arasındaki ilişkiyi en iyi şekilde resmeden bir tablo, küreselleşmeyle ilgili yapılacak çalışmalarını daha verimli hale getirecektir.

Böylece *küreselleşme* sözcüğü, *özgürlük*, *seçme* ve *adalet* sözcükleriyle birlikte anılacak ve bu kavramlar ulus-merkez bağlamında değil, küresel çapta ele alınacaktır. Bu tür bir çalışmada sosyal bilimcilerin aşağıdan küreselleşmeye büyük ve önemli katkıları olacaktır. Ağırlıklı olarak kültür konusuyla ilgilenen bu bilim adamları bu sayede küreselleşmeyle ilgili takıntı ve korkularından kurtulmayı başaracaklar ve küresel sorunları daha ciddi biçimde ele alacaklardır. Böyle bir çalışmada Marxist eleştirinin varolan pek çok biçimi değerli ve önemli birer başlangıç noktası olacaktır. Ancak bunların dünya tarihinin belli bir yöne gittiği veya ilerlediği anlamında içsel kesinlikten ve öndeyilerde bulunmaktan kaçınması gerekir.

Küreselleşmeye ilişkin paylaşılan ve üretilen bilgi için yeni bir yapı oluşturmak, yeni bir pedagojinin temelini sağlar. Bu yeni yapı küreselleşmeyle ilgili bilgi akışını demokratikleştirmeye yardımcı olur. Bu tür bir pedagoji de farklı toplumlardan olan akademisyenler, entellektüeller, eylemciler, politikacılar arasında bir diyalog yaratılmasını sağlar. Bu küresel işbirliği vizyonu, küreselleşmeyle ilgili yaşadığımız sorunları çözmeye muktedir olmayabilir, ama en azından sorunların çözümüne yardımcı olmaktadır.³⁸

*

Bugün etkilerini gündelik hayatlarımızda sıklıkla yaşadığımız küreselleşmenin dikkatli biçimde ele alınması gerekir. Küreselleşme kendisiyle birlikte olumlu kimi gelişmeleri getirdiği gibi, olumsuz etkileri de taşımaktadır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan durumları felsefi olarak ele almak gerekir. Gelişmeleri ayrımlar yaparak ele almak, gelişmelerle birlikte yeni karşılaştığımız durumlara ilişkin kavramsal hazırlıklar yapmak ve bu hazırlıklara göre yeni etik ilkeler üretmek, yasalar hazırlamak, kurumları biçimlemeye katkıda bulunmak felsefeciye düşen işlerdir. Böylece küreselleşmeye felsefeci bir yön gösterme anlamında katkıda bulunulmuş olur.

Bu nedenle kimi düşünürlerin -örneğin, Fukuyama'nın- anladığı gibi, küreselleşmeden sadece liberal ilkelerin küreselleşmesini anlamak, uygun bir tutum olmayacaktır. Küreselleşmeyi tüm yönleriyle, olumlu ve olumsuz yanlarıyla birlikte düşünmek, uygun bir tutum olacaktır. Küreselleşmenin insanları korkutan ve tehdit eden etkilerinin ortaya çıkmasına yol açan ekonomik, siyasal, sosyal ve güvenlikle ilgili yanlarının iyi değerlendirilmesi gerekir. Çözüm, bu değerlendirmelerden çıkacaktır. Birey, hem kendi ulusunun ve kültürünün hem de çağının bir parçasıdır. Bu nedenle eylemleri, iradesi ve kararlarıyla bunların her birine katkıda bulunabilir.

³⁸ a.g.e., s. 18-21.

22 “Küreselleşme” ve Görünümleri Üzerine Bir Deneme

KAYNAKÇA

- Arjun APPADURAI (ed.), *Globalization*, Duke University Press, Durham&London, 2001.
- Jean BAUDRILLARD, *Çılgınlığı Globalizm Üretiyor*, (e-text: <http://www.ntvmsnbc.com/news/130583.asp>).
- Zygmunt BAUMAN, *Küreselleşme*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999.
- Garrett Wallace BROWN, “Globalization is What We Make of İt: Contemporary Globalization Theory and the Future Construction of Global İnterconnection”, *Political Studies Review*, 2008, vol. 6, p. 42-53.
- A. FREEMAN-B. KAGARLİTSKY, *Küreselleşmenin Krizi*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007
- Jonathan FRIEDMAN, *Debating Cultural Hybridity*, (Der. Pnina Werbner ve Tariq Modood), Zed Books, London, 1997.
- Francis FUKUYAMA, *The End of History and the Last Man*, Free Press, New York, 1992
- F. FUKUYAMA, *Tarihin Sonu mu?*, (Çev. Cemal Aydın), Vadi Yayınları, Ankara, 1999.
- Anthony GIDDENS, *Sağın ve Solun Ötesinde*, Metis Yayınları, İstanbul, 2002.
- S. HALL ve M. JACQUES, *New Times: The Changing Face of Politics in the 1990s*, Lawrence and Wishart, London, 1989.
- Krishan KUMAR, *Sanayi-sonrası Toplumdan Post-modern Topluma: Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları*, (Çev. Mehmet Küçük), Dost Yayınevi, Ankara, 1999.
- Thomas OLESEN, “The Uses and Misuses of Globalization in the Study of Social Movements”, *Social Movement Studies*, vol.4/1, 2005, s.49-63.
- Susan STRANGE, “The Limits of Politics”, *Government and Opposition*, 30 (3), 1995, s.291-311.
- Kuo-yang TANG, “From Philosophy of History to Politcal Philosophy: An İdeological İntestigation of Globalization”, *International Review of Sociology*, vol. 18/2, 2008, s. 197-209.

Immanuel WALLERSTEIN, "Culture as the Ideological Battleground of the Modern World-system. In: The Essential Wallerstein". The New Press, New York, 2000, s.264-289.

Max WEBER, *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*, (Çev. Talcott Parsons), George Allen and Unwin, London, 1976.